

Hus v myšlení a tradici pravoslavné církve

Jakub Jiří Jukl

V této studii chceme zmapovat základní linie vývoje vztahu pravoslavných křesťanů k Janu Husovi. Budeme postupovat chronologicky, a proto v prvním bodu popíšeme, jak se dostávaly na křesťanský Východ zprávy o Husově osudu a myšlení. Následně zaměříme pozornost na obraz Jana Husa v dílech pravoslavných autorů v 17. století. Poté se budeme zabývat přístupem k husovské tematice ve spisech zejména ruských myslitelů v 18. a 19. století. V posledním bodu se pak konečně zaměříme na problematiku úcty vůči Husovi v rámci obnovené české pravoslavné církve.

1. JAK SE ZPRÁVY O HUSOVI ŠÍŘILY NA VÝCHOD

Názorům pravoslavných, zejména ruských křesťanů na Jana Husa věnoval část svých prací Antonij Vasiljevič Florovskij. Patří mu velká zásluha na odkrytí obrazu Husa v pravoslavné, zvláště východoslovanské literatuře 15. až 17. století. Florovskij se ale nevěnoval jen samotnému uchopení Husa pravoslavnými, ale snažil se vypátrat i cesty, jimiž se zprávy o Husovi dostaly na Východ, konkrétně na Rus a Litvu.¹

První zprávy o českém náboženském hnutí šířili na Východě polsko-litevští studenti Pražské univerzity. Těch zde nebylo málo, byla pro ně dokonce v Praze založena zvláštní kolej. Další informace přinesli čeští vojáci, bojující r. 1410 v bitvě u Grunwaldu na obou stranách. Zde se setkali s vojskem Vitoldovým, sestávajícím z obyvatel Litvy, z nichž většina byli pravoslavní. Byly tu ale také oddíly spojeneckých ruských knížat. Mezi Čechy byli stoupenci Husova směru – pravděpodobná je přítomnost samotného Žižky, určitě tu byl Jan Sokol z Lamberka.

O tři roky později přijel na Litvu a Rus Husův přítel Jeroným Pražský. S velkoknížetem Vitoldem a jeho dvořany rozmlouval o víře, jak

---

¹ Souhrnné informace in A. V. FLOROVSKIJ, *Češi a východní Slované*, Praha: nákl. Slovanského ústavu, 1935, s. 340n.

o tom slyšíme v kostnických žalobách. Zcela jistě Jeroným mluvil i o Husovi a opravném úsilí jeho strany, například o boji proti odpustkům.

Další zprávy o Husovi se na Litvě a Rusi šířily až po jeho upálení. Koncil o celé události informoval v roce 1415 polského krále Vladislava zvláštním listem. Touto cestou se o daných skutečnostech dozvěděli pravděpodobně i na litevském dvoře. Nicméně přesnější zprávy o Husovi a Jeronýmovi mohl Vitoldovi poskytnout až metropolita Řehoř Camblak, jenž se v letech 1417–18 účastnil Kostnického koncilu jako stoupenec unie litevské pravoslavné církve s Římem. Ten ve svém listě velkoknížeti Vitoldovi ze 16. května 1417 označuje Husa jako „svatého“, což je zcela nečekané, protože s ničím podobným se u pravoslavných nesetkáme dalších 350 let. Nicméně v českých zemích už tehdy Hus jako téměř svatý mučedník u stoupenců kalicha ctěn byl.²

Z téže doby, konkrétně z května 1417, máme zprávu katolického biskupa z Dorpatu, že když se velkokníže v tomto městě zdržoval, přišel k jeho dvoru jakýsi český rytíř, který v rozmluvě s dvořany, jíž snad byl přítomen i panovník, obhajoval Husa, odsuzoval jeho upálení a dokonce jej prohlašoval za svatého.³

Ve 20. letech 15. století mohli zprávy o Husovi přinášet polští, litevští a ruští, zejména haličští účastníci českých tažení Zikmunda Korybutoviče. Ten ve 30. letech přivedl oddíl českých žoldnéřů až na Litvu. Nesmíme zapomínat ani na velkou jízdu Sirotků k Baltu r. 1433, kterou využili i k propagaci svého učení. Čeští žoldnéři pak v jihovýchodních pravoslavných oblastech Polska působili až do 30. let 16. století.

Florovskij navzdory konstatovanému uzavírá, že se v 15. století na Rusi o Husovi téměř nic nevědělo. K takovému mínění ho vedla absence jakýchkoli zmínek o pražském reformátorovi v tehdejších ruských pramenech.

2. HUS V PRAVOSLAVNÝCH PRAMENECH DO 17. STOLETÍ

V Rusku se v domácích pramenech objevují první zmínky o Mistru Janovi až v 16. století. Z prostředí pravoslavných jižních Slovanů máme

² Camblakův list uvádí G. VOPATRNÝ, *Dědictví otců*, Praha: Knižní dílna Rubato, 1999, s. 61.

³ A. V. FLOROVSKIJ, *Jan Hus v ruském pojetí*, Praha: nákl. Svazu ruských válečných veteránů a invalidů v ČSR, 1935, s. 13.

však doklad o Husovi už z prvních desetiletí po jeho smrti. Kolem roku 1430 napsal Konstantin Kostenčský oslavný životopis srbského panovníka *Život Štěpána Lazareviče*. Konstantin († 1435), bulharský utečenec žijící na dvoře Štěpána Lazareviče, vypravuje, že v Čechách povstala nová hereze zvaná husitství. Ta, jak někteří říkají, má velmi blízko k pravosláví. S tím se totiž její původce, Jan Hus, seznámil za svého pobytu v Jeruzalémě a na Sinaji. Zdá se však, že Konstantin zaměnil Husa s Jeronýmem, jenž v Jeruzalémě prokazatelně byl. V jádru ale mohou být jeho informace věrohodné, protože sám kolem roku 1420 v Jeruzalémě pobýval.⁴

U východních Slovanů o Mistru Janovi však panovalo zcela opačné mínění. Hus zde byl stavěn do jedné řady s ostatními západními reformátory: Lutherem, Kalvínem a Zwinglim. Spolu s nimi byl také jednoznačně odsuzován. Povědomí o Husovi jako reformátorovi se dostávalo na Rus ze dvou stran. Byly to jednak katolické prameny, kde byl Hus vykrešlován v nejčernějších barvách po boku Luthera a dalších. Z takových katolických zdrojů přejímali své odsudky Husa Zachariáš Kopystenský i *Západoruský chronograf*, který čerpal ze *Světové kroniky* polského katolického autora Marcina Bielskeho († 1575).

Z druhé strany pak pravoslavní věděli, že se k Husovi jako svému původci hlásily i bratrské sbory ve východním Polsku a na Litvě. Jednota se zejména v Polsku výrazně sblížila s protestanty. O upevnění těchto vztahů usiloval též Komenský, aby nekatolíci společně vytvořili frontu proti dominantnímu katolicismu. Bratří byli radikální protestanti, takže je pravoslavní přísně odsuzovali. Víme o disputaci, kterou vedl roku 1570 představený Bratří na východě Jan Rokyta přímo s carem Ivanem Hrozným. Skončila tím, že car nazval Husa a Luthera kacíři a původci rozkolů a obvinil je, že svým nebiblickým učením naplnili celou zemi. Přitom je zajímavé, že car vůbec Husovo jméno znal, z čehož vyplývá, že povědomí o něm muselo být v Rusku rozšířeno.⁵

Že bezprostředním podnětem zájmu ruských pravoslavných o Husa bylo působení Bratří v jejich těsném sousedství, vyplývá ze skutečnosti, že poté, co během 17. století bratrské obce na Východě pozvolna zanikaly, mizely z ruských pramenů i zmínky o Husovi, protože hrozba ze stra-

⁴ К. Костенечки, *Съчинения*, Sofie, 1993, s. 183.

⁵ O rozšíření Jednoty na východě a disputaci Rokyty s Ivanem Hrozným viz FLOROVSKIJ, *Češi*, s. 393n., a též, *Jan Hus*, s. 26n., kde píše o odsuzování Husa společně s dalšími reformátory.

ny jeho „stoupenců“ pominula. S míněním Ivana Hrozného plně souzní i názory všech pravoslavných ruských autorů z příslušné epochy.⁶ *Západoruský chronograf* z doby krátce po roce 1550, což je redakce ruského *Chronografu* (světové kroniky) z roku 1512, odsuzuje Husa jako kacíře. Pro igumena Artěmije, velkého odpůrce luterství i katolictví († kolem 1570 na Litvě), byl Hus („Husian“ – Hus Jan) sveden svým nerozumem a ještě více zlým duchem. Je proto roven Lutherovi a liší se od něj jen tím, že nehanobil všechny svátosti a církevní obřady. Tím zřejmě Artěmij naráží na úctu ke svátosti oltářní, kterou si husité podrželi. Mínění Ivana Hrozného bylo možná Artěmijovými názory ovlivněno, protože tento igumen zaslal carovi několik listů, v nichž se věnuje náboženským otázkám.

Dalším spisem odsuzujícím Husa bylo dílo *O ikonoborcích a všech zlých heresích*, které pochází z počátku 17. století z Moskvy. Zde se píše, že v Německu (!) povstali obrazoborci Hus a Viklef, kteří byli horší než ikonoklasti v prvním tisíciletí. Jak je vidět, měl autor o Husovi naprosto mylné informace. Tato kniha zapůsobila na pravoslavné, u nichž je úcta k obrazům obzvláště silná, a záporný názor na Husa u nich zůstal zachován po celé 17. století.

Z této doby pochází spis *Palinodie* archimandrity kyjevo-pečorské lávry Zachariáše Kopystenského († 1627), autora polemických spisů proti katolíkům a uniátům. *Palinodie* vznikla r. 1621 a Zachariáš tu píše, že „Husové, Lutherové, Zwingliové a Kalvínové“ odtrhli mnohé národy od římské církve a v Čechách a v Polsku vypudili z kostelů latinskou víru. Zároveň však tvrdí, že v českých zemích je křesťanství původu pravoslavného, neboť všechny slovanské národy byly původně pravoslavné a přijaly víru od sv. Cyrila a Metoděje.

Z roku 1644 pochází velmi rozšířená tzv. *Kyrilova kniha*. Je to sborník polemických spisů proti luteránům a latiníkům, které sestavil Stefan Ivanovič Zizanij a který vyšel po jeho smrti v Moskvě. *Kyrilova kniha* opět staví Husa do jedné řady s Lutherem a Viklefem a obviňuje ho z obrazoborectví. Zdá se, že v tomto obvinění vycházejí *Knihy Kyrilovy* z údajů *Knihy o ikonoborcích a všech zlých heresích*.

Zmíněné chápání Husa nalezlo i svůj liturgický výraz. Na Rusi existoval obřad, jímž se jinověrci přijímali do pravoslavné církve. Ritus měl

⁶ Přehled následujících pravoslavných děl a autorů odsuzujících husitství podává Florovskij ve dvou už zmíněných dílech, která se navzájem doplňují: srov. FLOROVSKIJ, *Češi*, s. 393n., a též, *Hus*, s. 26n.

přesnou liturgickou formu a předepsané formule, kterými se přijímaný měl zřít své dosavadní víry. Ty byly jiné pro každý druh jinověrců. Hus je zmiňován ve formuli vztahující se k přijímání protestantů. Protestant se při takovém obřadu musel zřít Husa, Viklefa, Luthera a dalších reformátorů „kteří svým kacířstvím předstihli papežskou víru, od které odpadli...”

3. NÁZORY NA JANA HUSA V 19. A 20. STOLETÍ

V 18. století se pravoslavní autoři o Husovi nezmiňují. Až před polovinou 19. století se opět Mistr Jan objevuje v ruské literatuře, ale nyní ve zcela jiné podobě, jakoby ruský Hus 17. a 19. století byly dvě naprosto odlišné postavy. V době národního obrození se začalo rozvíjet panslavistické hnutí. Slavjanofilové začali Husa vykreslovat jako dědice a obnovitele pravoslaví, jež prý přetrvávalo skrytě v českém národě od dob Cyrila a Metoděje. Sluší se podotknout, že Husa považoval za pokračovatele pravoslaví Václav Hanka i Ludovít Štúr.

Roku 1848 vyšly dvě práce ruských autorů Vasilije Jelagina *Об Исторіи Чехіи Франца Палацкаго* a Jevgenije Novikova *Православіе у Чехос.* Obě díla se snažila dokázat, že pravoslaví v českých zemích přetrvalo od Cyrila a Metoděje až do Husových dob. Tato idea se pak objevuje v dalších ruských dílech 19. století. Jelagin, jenž se první v Rusku věnoval soustavně husitství, o Husovi příliš nemluví a neříká, že by Hus byl přímo pravoslavný. Přesto z celkového kontextu vyplývá, že Hus byl dle něho pokračovatelem cyrilometodějských tradic.⁷

Poměrně střízlivý Jelaginův tón je však cizí J. Novikovovi. Zatím co Jelagin vidí jako ústřední bod husitství kalich, pro Novikova je na prvním místě Hus a jeho snaha o návrat české církve k pravoslavným kořenům. V jeho podání navazuje Hus na přetrvávající pravoslavnou tradici Čechů. Kalich je projevem pravoslavné tradice. Právě pro svou věrnost pravoslaví byl Hus nakonec odsouzen. Husovu lásku ke kalichu vysvětluje Novikov tak, že jako žák Matěje z Janova byl přítomen tomu, když jeho mistr vysluhoval „řecko-slovanský obřad“, jehož součástí byl i laický kalich. A byl to právě Hus, jenž podle Novikova obnovil přijímání pod obojí. Velmi emotivně mluví Novikov o důvodech, pro něž skončil

---

⁷ В. Елагин, *Об Исторіи Чехіи Франца Палацкаго*, Moskva, 1848, s. 35.

Hus na hranici. Staví se proti Palackého názoru, že Hus nebyl odsouzen pro dogmatické odchylky od katolické nauky. Podle Novikova kupříkladu zpochybňování papežství takovou odchylkou je. Též Husova ekleziologie byla v příkrém rozporu s katolickou naukou, protože podle něj byla církev obecná i v církvi pravoslavné. Když tedy říkal ve vyznání víry „věřím...v Církev“, mínil tím pravoslavnou církev. Hlavním důvodem ale bylo, že Hus byl „obětí za národ“, kterému ukázal pravoslaví jako ideál. Proto muselo katolické duchovenstvo Husa umlčet a tuto „řeckou herezi“ skrýt ze strachu pod označením „husitství“ a „viklefsmus“. Novikov pak pronáší větu, jež je tak často citována slavjanofily i pravoslavnými autory: „Hus byl pravý mučedník pravoslavné ideje.“⁸ Jeronýmova úloha pak spočívala v tom, že v jeho osobě Hus „podal ruku pravoslaví“. Novikov se očividně domnívá, že se Jeroným vydal na svou cestu na Litvu a Rus z Husova popudu, aby tu navázal vztahy s pravoslavnými.

Zatímco zde Novikov ideu o Husovi jako pravoslavném mučedníkovi jen nastínil, v další knize *Гусь и Лютеръ* se snažil podpořit ji vědeckými důkazy. Trvá na tom, že Husovo učení bylo návratem k apoštolské církvi v její „řeckovýchodní“ podobě, ale uznává, že se pravoslaví u Husa v čisté podobě, tak jak ho známe třeba z Ruska, neprojevovalo. Nicméně Husova víra byla pravoslavná v tom smyslu, že se snažil navrátit k čistotě apoštolské doby. Pravoslaví se Hus v této podobě snažil nastolit nejen v českých zemích, ale v celé západní církvi. Papež v tomto systému měl opět být pouhým biskupem, nikoli hlavou církve. Novikov bez jakéhokoli důkazu soudí, že kdyby v Čechách byl silný byzantský vliv, Hus by „spočinul v náručí své matky“ pravoslavné církve. Rozdíl mezi Viklefovou a Husovou náklonností k pravoslaví vidí v tom, že zatímco Viklef znal východní křesťanství jen z doslechu, u Husa bylo „vzpomínkou“ na cyrilometodějskou misii.

Novikov se věnuje i Husovu učení. Zastavil se i u *Filioque*. Ačkoli Hus věřil, že Duch svatý vychází i ze Syna, přece Novikov říká, že není jisté, na kterou stranu by se nakonec v tomto sporu přiklonil. Snad tu má na mysli Husův názor, vyslovený ve *Výkladu víry, desatera a páteře*, že v tomto bodě je mezi Východem a Západem jen terminologická nesrovnalost. Dále říká, že Hus neopustil *Filioque* proto, že tuto věc nepovažoval za důležitou. Hus měl v úctě také svaté obrazy, čímž asi chtěl Novikov vy-

⁸ O Husovi mluví takto nadšeně E. НОВИКОВ, *Православие у Чехов*, Moskva, 1848, s. 69–88, výrok o Husovi-mučedníkovi tamtéž, s. 90.

vrátit obvinění vznášená proti Husovi v ruské literatuře 16. a 17. století. Novikov dále rozebírá i Husovu ekleziologii na základě spisu *De Ecclesia*. Dochází k závěru, že „Husovo učení bylo v podstatě blízké pravoslaví“. To platí například o myšlence, podle níž by si všichni biskupové měli být rovni.⁹ Novikov uznává, že Hus nikdy svou pravoslavnost neproklamoval veřejně. Také ví, že za část všeobecné církve považoval vedle „Řeků“ také církev indickou a další církve včetně římské. Závěrem konstatuje, že v Husově listě na rozloučenou není ani zmínka o pravoslaví.¹⁰

Novikov prozkoumal mnoho Husových spisů i sekundární literatury a nikde nenašel přímý doklad o Husově pravoslavnosti. Proto, ačkoli na ní nadále trvá, zejména na základě Husovy nauky o církvi, přece už nevolí tak radikální slova jako ve svém prvním spisku *Православие у Чехов*. Výroky o „mučedníku pravoslavné ideje“ bychom tu hledali marně.

Vyznění Novikových prací však bylo jednoznačné. Hus byl zkrátka pravoslavný. Ohlasem toho je otázka, kterou si pokládá Anton Budilovič v článku „Не был ли православным человеком Иеронимъ Пражскій?“ z roku 1869, zda je nezákonné (tedy nekanonické) sloužit za Husa a Jeronýma pravoslavnou panychidu? Uvědomuje si, že nebyli s pravoslavnou církví během života sjednoceni, ale nadhazuje myšlenku, že za sjednocení s pravoslavím lze pokládat jejich mučednickou smrt, jako tomu bylo v případě mučedníků prvokřesťanských.¹¹

Vztahu Husa k pravoslaví se věnoval Alexandr Fedorovič Hilferding v knize *Hus: Jeho poměr k pravoslavné církvi* (české vydání 1871). Na základě rozboru Husovy teologie správně usuzuje, že Hus nebyl protestant a že nekritizoval papežství jako takové, nýbrž pouze hříšnost římských biskupů. Snahou pražského reformátora bylo odstranit v katolické církvi novoty, jako byly odpustky. Husova věrouka tak byla daleko spíše pravoslavná nežli protestantská. Zdá se ale, že Hilferding sám nemá o Husovi jasno. Dále totiž říká, že Hus zastával mnohá katolická dogmata, na-

⁹ M. JAN HUS, *Výklad víry*, ed. F. Žilka, Jilemnice: vyd. A. Naubert, s. 71.

¹⁰ Novikov se obšírně věnuje Husovi na více než sto stranách in E. НОВИКОВ, *Гусъ и Лютеръ*, Moskva, 1859, s. 255–360. Jan Hus hovoří jasně: „Mluvil jsem s nimi [s východními věřícími, s Řeky] a oni sú řekli, že pochodí Duch svatý od Syna, ale jiným pravie obyčejem, než my pravíme; a kdyby pilní byli lidé viery i s naše strany i s jich a neměli by pýchy, brzy by sě sjednali v úmyslu, ač sě málo v slovech dělá.“ Srov. „Druhé věří v Buoh a výklad na ně,“ in M. JAN HUS, *Výklady*, Academia: Praha, 1971, s. 107–113, zde s. 109.

¹¹ А. Будилвиць, „Не был ли православным человеком Иеронимъ Пражскій?“, *Христианское чтение* 1869, č. 1., s. 19.

příklad očištěc, „jsa ve vleku scholastiky“. Jenže o pár řádků níže tvrdí, že pokud by došlo ke sporu mezi katolictvím a pravoslavím, Hus „by“ se postavil na stranu pravoslaví. Pravoslavná církev prý Husa zajímala a chtěl se s ní spojit. Proto se o ní snažil dozvědět co nejvíce, vyptával se pravoslavných, kteří navštívili Prahu. Zde zřejmě Hilferding naráží na zmínku z *Výkladu víry*, že se Hus vyptával „Řeků“. Když se nemohl nic bližšího dozvědět, vyslal na Rus Jeronýma.¹²

Historik Pavel Petrovič Vasiljev v článku „Причины и характер чешского религиозного движения“ z roku 1876 odmítá myšlenku, že Hus by byl pravoslavný. Staví se i proti teorii o přetrvání pravoslaví v českých zemích do husitství. Vasiljev je velmi pobouřen tím, jak se bez nejmenšího důkazu neustále mluvilo o pravoslaví u Čechů a husitů. Podává nám tak obrázek o tom, jaký byl v Rusku vztah k Husovi v 60. a 70. letech 19. století. U Husa byl pro ruské vědce přitažlivý jeho slovanský původ a vážnosti se mu snažili dodat také tím, že z něj dělali pravoslavného křesťana. O pravoslavných husitech a Husovi se pak mluvilo při všech možných příležitostech: na Slovanském sjezdu v Moskvě, při založení pravoslavného chrámu v Praze, při pětistém výročí od Husova narození atd. Všude se vydával tento pochybný závěr za pravdu a odkazovalo se přitom na práce Novikova a Hilferdinga. Nesmyslnost jejich argumentů, ač je jasná, může být dokázána jen kritickým rozbořem. To také Vasiljev ve své práci provedl, nicméně jeho hlas zůstal osamělý, protože nevyhovoval dobovým ideologickým konstruktům. I nadále se proto houževnatě udržovala myšlenka o pravoslavném mučedníku Janu Husovi.¹³

V 80. letech 19. století psal o Husovi Ivan Pařmov. Ten s Novikovem přímo polemizuje, neboť určité sympatie husitství k pravoslaví ještě nedokazují, že bylo pravoslavným hnutím. Sám Hus sice při své kritice papežství poukazuje na to, že i „Řekové“ mohou být spaseni, z toho však rozhodně nelze vyvozovat jeho příklon k pravoslaví. Pokud se jedná o *Filioque*, Pařmov opět polemizuje s Hilferdingem. Hus by snad skutečně byl schopen tuto nauku opustit, ale to je asi to jediné, co by ze západní teologie odložil. V pozdějším díle se Pařmov k otázce Husovy pravoslavnosti vrací. Vidí velký rozdíl mezi Husem a Lutherem. Hus podle

¹² A. F. HILFERDING, *Hus: Jeho poměr k pravoslavné církvi*, Praha, 1871, s. 12n., o Jeronýmově cestě na s. 16.

¹³ П. Васильевъ, „Причины и характеръ чешскаго религіознаго движенія,“ *Журналъ Министерства народнаго просвѣщенія* 186 (1876): 91n.

něj rozhodně nebyl předchůdcem německého reformátora. Hlavní rozdíl spatřuje v tom, že Hus nenapadal dogmata katolické církve, ale jen nepravosti a nemravnost, jež se v ní rozbujela. Přesto ale Palmov věří, že se Hus zajímal o pravoslavlí, důkazem čehož je Jeronýmova cesta na Východ. Proto může být Hus mostem mezi Čechy a pravoslavnými Slovany. Alespoň v tomto smyslu skutečně navazuje na Cyrila a Metoděje a může přispět ke sjednocení slovanských národů. Palmov končí svou knihu typickým panslavistickým zvoláním, které pronáší s vědomím, že pro Husovo pravoslavlí sice nejsou důkazy, ale sám fakt, že je o něm řada lidí přesvědčena, může být slovanské věci ku prospěchu.¹⁴

Anton Vasiljevič Florovskij vypočítává další ruské myslitele, kteří byli přesvědčeni o Husově pravoslavnosti. Z nich je asi nejvýznamnější náboženský filosof A. Chomjakov († 1860). Skladatel M. I. Balakirev († 1910) dokonce chtěl, aby Hus a Jeroným Pražský byli pravoslavnou církví prohlášeni za svaté.¹⁵

K dalšímu prohloubení zájmu o Husa došlo u příležitosti pětistého výročí jeho smrti, které si připomínali i pravoslavní. O tom svědčí stať srbského jeromonacha, později biskupa, sv. Nikolaje Velimiroviče, která byla sepsána právě roku 1915 a nese název *Svatý Jan Hus*. Sv. Nikolaj považuje Husa opravdu za pravoslavného světce. Ovšem je zároveň i světcem katolickým. Je útěchou všech, kdo bojují za Ducha svatého a postrachem těch, kdo bojují proti němu. Přitom nezpochybňuje Husovo katolictví, píše, že Hus je „živou silou katolické církve“ a je dnes uctíván i mnoha katolíky, kteří nemohou za to, co jejich předci spáchali v Kostnici. Protestanté považují Husa za protestanta, katolíci za vzor, pravoslavní shledávají jeho učení pravoslavným. Hus ale patří všem! Byl skutečným křesťanem tak jako apoštolové. Proto se může Hus stát mostem mezi vyznáními. Sv. Nikolaj Velimirovič považuje Husa za svatého, ale ne v obvyklém smyslu jako běžného pravoslavného světce. Netvrdí, že se Hus hlásil k pravoslavlí, ale jeho touha po původní křesťanské čistotě a návratu k apoštolské církvi jej činí svatým specifickým způsobem, a proto ho mohou vyznávat všichni křesťané, protože z apoštolské církve všichni vzešli.¹⁶

¹⁴ И. Пальмов, *Вопросъ о чашѣ въ гуситскомъ движеніи*, Petrohrad, 1881, s. 170n.; později И. Пальмов, „Чешскій гуситизмъ и его историческое значеніе,“ *Славянскія извѣстія* 1908, s. 17.

¹⁵ FLOROVSKIJ, *Jan Hus*, s. 41.

¹⁶ SV. NIKOLAJ (VELIMIROVIČ), *Svatý Jan Hus*, Pravoslavná akademie, 2003, s. 23n.

4. ÚCTA K HUSOVI V OBNOVENÉ PRAVOSLAVNÉ CÍRKVI V ČESKÝCH ZEMÍCH

Stejně jako u ruských slavjanofilů byl Hus vnímán i v obnovené pravoslavné církvi, jež se začala v českých zemích ustavovat od 70. let 19. století. V první řadě se zaměříme na snahy o Husovo svatořečení ze strany pravoslaví.

Roku 1903 se Pravoslavná beseda, což bylo sdružení českých pravoslavných křesťanů působící při chrámu sv. Mikuláše v Praze, rozhodla podat ruskému Posvátnému synodu žádost o prohlášení Jana Husa za svatého. Duchovním otcem návrhu byl František Budina, který také v červnu téhož roku psal o zmíněném usnesení o. Nikolaji Ryžkovovi, duchovnímu správci chrámu sv. Mikuláše.

Jen krátce předtím byla podána Posvátnému synodu jiná žádost o Husovo svatořečení, o níž se zmiňuje pražský jáhen A. Vozněsenskij v *Bogoslovskom věstniku* z roku 1902. Vozněsenského článek byl sepsán už v prosinci roku předcházejícího. Šlo tudíž zřejmě o žádost Čechů žijících v Rusku. O takové prosbě se zmiňuje v jednom z dopisů z roku 1904 i o. Ryžkov. Z toho, že byly podány žádosti dvě, snad nezávisle na sobě, vidíme, jak aktuální byla otázka Husova svatořečení pravoslavnou církví na počátku 20. století. V těchto událostech se obráží velká úcta, které se Hus těšil mezi pravoslavnými Čechy doma i v Rusku.¹⁷

V odpovědi na žádost Pravoslavné besedy Posvátný synod prohlásil, že o této záležitosti nemůže rozhodnout a odložil ji. Proč, to se můžeme jen domýšlet. Mohly tu hrát roli politické zřetele. Nebylo radno pohněvat rakouskou vládu kanonizací „kacíře“ Husa. Synod si mohl uvědomit, že svatořečení Husa pravoslavnou církví není možné, protože nebyl pravoslavný. Pokud ale Synod nechtěl nově se obrátit k české souvěrce zklamat v otázce, která byla pro ně očividně velmi důležitá, nezbývalo nic jiného, než zahrát záležitost Husova svatořečení tak říkajíc do ztracena.

Pravoslavná beseda se sice kanonizace Mistra Jana nedočkala, nepřestala mu však prokazovat úctu. Dne 5. července 1903 se její členové účastnili položení základního kamene Husova pomníku na Staroměstském náměstí v Praze. Při té příležitosti měl slavnostní řeč významný

¹⁷ O žádostech o svatořečení Husa V. GRIGORIĆ, *Pravoslavná církev v Republice Československé*, Praha: nákl. Vladislava Čerycha, 1928, s. 42, a také FLOROVSKIJ, Češi, s. 410.

politik a člen pravoslavné církve Eduard Grégr. O pravoslaví se v proslavu ani nezminil. Členové Besedy se pak i nadále účastnili odhalování a pokládání základních kamenů Husových pomníků, v roce 1904 to byly pomníky ve Vamberku, Nechanicích a Bráníku.¹⁸

Janu Husovi se v obnovené pravoslavné církvi dostalo i liturgické úcty. Poprvé v den položení základního kamene jeho pomníku 5. července 1903 byla v chrámu sv. Mikuláše v Praze slavnostně sloužena za Husa „zádušní liturgie“. Tím je patrně myšlena liturgie k uctění Husovy památky. Od toho roku se pak tradičně sloužila liturgie nebo alespoň panychida za Husa vždy 5. července, tedy v předvečer výročí jeho tragické smrti. To je zcela podle pravoslavného zvyku, kdy se slouží panychida v den zesnutí osob, jež odešly z tohoto světa v pověsti svatosti, ale ještě nejsou prohlášeny za svaté a zapsány do kalendáře.¹⁹

5. HUSOVA ÚCTA V CÍRKVI GORAZDOVĚ

Slavnostní bohoslužba na paměť Jana Husa byla zachovávána i po I. světové válce v nově ustavené pravoslavné církvi sv. vladky Gorazda, který ji zařadil ke dni 6. července také do svého *Lidového sborníku*. Nejedná se o liturgii ani o panychidu, nýbrž o zvláštní bohoslužbu, která je pojmenována „Bohoslužba k památnému dni 6. července“. V názvu není ani Husovo jméno. To zazní až ve zvláštní modlitbě, kterou pronáší kněz. Spolu s ním jsou při bohoslužbě ve zvláštní modlitbě zmiňováni i Milíč z Kroměříže a Tomáš ze Štítného a samozřejmě Jeroným Pražský, jehož cesta na Rus a příklon k pravoslaví se zde zmiňují. Sám Hus není označován za svatého, ale jako ten, kdo „usiloval o obnovu života v duchu prvotní církve“.

Zvláštní postavení Husa je také patrné z prokimenů (zpěvu) této bohoslužby. Zaznívá v něm verš „Spravedlivý veselí se bude v Hospodinu...“, který je jinak obsažen v prokimeně vyhrazeném mučedníkovi. Přesto má ale prokimen jinou stavbu. Zatímco v prokimeně mučedníků je výrok „Spravedlivý veselí se bude v Hospodinu“ veršem hlavním, který opakují po žalmistovi i věřící, u prokimen v den smrti Jana Husa

¹⁸ O účasti Pravoslavné besedy na odhalování Husových pomníků FLOROVSKIJ, Češi, s. 410, Grégrův projev uvádí Пальмов, Чешский гуситизмъ и его историческое значение, s. 15.

¹⁹ GRIGORIČ, Pravoslavná církev v Republice Československé, s. 42.

je tomu jinak. Tady je věta „Spravedlivý...“ vedlejším veršem, který čte pouze žalmista. Hlavním veršem, který zpívají věřící je „Nasazení v domě Hospodinově ve dvorech Boha našeho rozkvetou.“ To snad naznačuje, že v Husovi je obsažen jakýsi „zárodek“ pravoslavní, nebo také, že jeho dílo bylo plodem cyrilometodějské misie. To odpovídá nejednoznačnému vztahu, který česká pravoslavná církev k Husovi má. Na jedné straně je to tradiční úcta k Mistru Janovi, zakořeněná v našem národě, doprovázená oceňováním Husova úsilí o návrat k čistotě apoštolské církve. Na druhé straně je tu zároveň vědomí, že Hus nikdy nebyl pravoslavným křesťanem a stavěl zcela na západní tradici.²⁰

V současnosti v naší místní pravoslavné církvi přetrvává nejednoznačný vztah k Husovi. Většina věřících pocházejících z cizích zemí tuto otázku nepovažuje za důležitou, ačkoli o Husovi řada z nich povědomí má. I mezi nimi se ale můžeme setkat s názory, které vycházejí ze slavjanofilského pojetí Husa v 19. století. Výše zmíněné knihy z 19. století dodnes ovlivňují i řadu českých a především moravských pravoslavných kněží i věřících. V těchto kruzích vznikla i ikona „sv. mučedníků kostnických“, zobrazující Husa a Jeronýma jako pravoslavné svaté. Zastánci jejich svatosti poukazují na „křest krví“, který oba muži podstoupili po vzoru starověkých mučedníků. Ozývají se však rovněž kritické hlasy, odmítající vidět v Husovi pravoslavného světce.

Názory, že Hus by měl být pravoslavným světcem, sice dodnes existují, nicméně jsou v menšině. Neexistuje žádný silný tlak na Husovo svatořečení. Byl však definitivně opuštěn názor odsuzující Husa jako kacíře, s nímž jsme se setkali u ruských autorů 16. a 17. století. Hus je dnes považován za zbožného a statečného člověka a inspirující osobnost, která však zůstala zcela zakotvena v západním římskokatolickém prostředí.

ZÁVĚR

Jak jsme viděli, pohled pravoslavní na Jana Husa, potažmo husitství, prošel několika zvraty. Od odsuzování v 16. a 17. století se přešlo ve století 19. k překreslování pražského reformátora pravoslavnými barvami. Na tomto základě pak vznikla mezi českými pravoslavnými silná

²⁰ Sv. vladyka GORAZD, *Lidový sborník modliteb a bohoslužebných zpěvů*, 2. vyd., Praha: Pravoslavná církev v Československu, 1951, bohoslužba k 6. červenci na s. 303n., proki-men na s. 307.

tendence k jeho kanonizaci. Dnešní přístup k Husovi je u českých pravoslavných věřících převážně nesen vědomím o zakořeněnosti betlémského kazatele v západní věroučné tradici, což však nebrání projevování úcty, již si zasluhuje jeho opravdovost, statečnost a úsilí o návrat k původnímu křesťanství prvních staletí.

Hus in the Thinking and Tradition of the Orthodox Church

Keywords: Jan Hus; the Orthodox Church; Hussitism; the Reformation; Slavophilia; the Czech Lands; Russia; St. Gorazd

Abstract: The interpretation of Master Jan Hus has gone through significant changes in the Orthodox environment over the last 600 years. He was viewed as one of the initiators of the world's Reformation movement in the 16th and 17th centuries. He was strictly condemned for this reason during this period in the writings of Russian Orthodox authors (as well as Luther, Calvin and Zwingli). The first radical change to this opinion occurred in the 19th century. Hus is portrayed in the writings of Slavophile authors as completely or almost entirely Orthodox. This understanding was resumed in renewed Czech Orthodox Church. It even resulted in a request for the canonization of Hus sent to the Russian Holy Synod in 1903 although the Russian Holy Synod did not respond to the question concerning Hus' holiness. The Czech-Moravian Church of Saint Bishop Gorazd had a similarly ambiguous and cautious stance on Hus. This is also suggested by the liturgical texts for the feast day of 6th July and the prayer book entitled *Lidový sborník*. There are certain supporters of Hus' canonization at present although their position is not particularly strong.

ThDr. Jakub Jiří Jukl, Th.D.
Pravoslavná církev v českých zemích
Resslova 9a
Praha 2, 120 00
xomi@seznam.cz